

Reykjavík og Mosfellsbæ 10 desember, 2020.

Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytið – Stjórnarráðinu
og
Landgræðslan – Gunnarsholti

Erindi: Framkvæmd landnýtingarpáttar gæðastýringar í sauðfjárrækt.

Fororð.

Undirrituð, Landvernd, landgræðslu og umhverfisverndarsamtök Íslands, og Ólafur Arnalds, sérfræðingur á sviði landnýtingar og ástands lands, telja að framkvæmd „landnýtingarpáttar Gæðastýringar í sauðfjárrækt“ (L-GST) standist ekki fagleg sjónarmið. Gerð hefur verið ítarleg grein fyrir vanköntum kerfisins að hálfu fagaðila^{1,2,3}. Auk þess sýna umsóknir 50 sauðfjárstyrkþega (frá árinu 2003 – úr hópi þeirra er hljóta háa heildarstyrki) að mikið skortir á trúverðugleika kerfisins⁴. Við vísum einnig til erindis Landverndar og Náttúruverndarsamtaka Íslands til sjávarútvegs- og landbúnaðarráðherra frá því 28. ágúst 2019 sem ekki hefur verið svarað. Athugasemdir okkar snúa að eftirtöldum atriðum:

- Eftirlit með framkvæmdinni hefur brugðist – ófullnægjandi upplýsingar frá 2003 liggja að baki vottun landnýtingar og síðan hefur afar takmarkað eftirlit átt sér stað^{1,2,3,4}, nema er kemur að stærri afréttum, en þar eru önnur vandamál.
- Viðmið sem farið er eftir um gæði landsins standast ekki faglega skoðun og var mótmælt af Landgræðslunni¹.
- Landbótaáætlanir: landnotendur þurfa ekki einu sinni að standast þau slöku viðmið sem eru við lýði – allt land er beitt án tillits til landgæða¹.
- Stjórnýsla L-GST mjög ámælisverð – Landgræðslan er látin votta samkvæmt viðmiðum um landgæði sem stofnunin viðurkennir ekki (birt bréfaskrif¹).
- Landgræðslan gaf síðan út í tengslum við L-GST beitarviðmið sem standast ekki (of þung beiti) sem festir ofbeiti í sessi á stórum svæðum¹, eykur á losun CO₂ frá illa förnu landi.
- Upplýsingar um að landkosti býla og eftirlit með beiti og landgæðum er ófullnægjandi.⁴
- Kerfið tekur ekki á beiti styrktra framleiðenda á land annarra. Framkvæmdin stuðlar þannig að misrétti í garð annarra landeigenda enda þótt skýrt sé kveðið á um að beiti á annarra land í óleyfi er brot á reglugerð (tilvitnun í reglugerð hér aftar).

Með bréfi þessu óskum við eftir því að Atvinnuvega og nýsköpunarráðuneytið og Landgræðslan (sem „sér um landnýtingarpátt gæðastýringar í sauðfjárrækt“ samkvæmt heimasíðu stofnunarinnar) veiti skýr svör um framkvæmd L-GST. Til frekari afmörkunar höfum við tekið saman eftirfarandi spurningar. Spurningarnar eru tölusettar en falla undir 6 efnisliði (merktir frá A til F).

A. Umsóknir.

Athugun okkar sýnir að yfirleitt (en ekki alltaf) hafa ófullnægjandi upplýsingar verið lagðar fram í umsóknum um gæðastýringu sem m.a. er varða: stærð beutilands, gerð beutilands, ástand lands, eignarhald lands, möguleg leyfi annarra landeigenda, aðgengi að afréttum o.fl. Stundum er beitt á aðra. Umsóknirnar voru samþykktar 2003/2004 og síðan hafa greiðslur

borist til framleiðenda árlega án frekari eftirfylgni eftir því sem næst verður komist. Þetta vekur eftirfarandi spurningar:

- 1) Hvernig var staðið sannreynslu upplýsinga með einstakar jarðir 2003/2004? Var sannreynt hvort nóg land væri fyrir bústofn, hvort land væri í eigu viðkomandi og hvort leyfi væri ef beitt var á land í annarra eigu ef svo bar undir.
- 2) Ef svo var ekki, hvaða farveg hafa aðrir sem láta sig hag landsins varða til að láta vita af augljósum misbresti á að nægjanlegt land sé fyrir hendi eða framleiðslan byggir að hluta á beit á aðra án leyfis þeirra?
- 3) Bústofn á mörgum býlum hefur breyst mikið síðan 2003, er þeim breytingum fylgt eftir með nánari skoðun á forsendum vottunar er varðar landnýtingu?
- 4) Hafði Landgræðslan fastmótaðra aðferðir til að reikna út hvort bændur hefðu næg beitolönd fyrir sinn bústofn? Hvaða forsendur voru notaðar, t.d. er varðar beitarþunga og önnur viðmið fyrir gæði lands á hverju býli?
- 5) Í hópnum sem fékk vottun við umsóknir 2003/2004 voru landlausir frístundabændur. Var kannað hvaða land þeir voru að beita?

B. Undirskriftir.

Athugun okkar bendir sterklega til þess að margir sauðfjárbændur beiti á annarra manna land, margir án leyfis viðkomandi landeigenda. Sumt af þessu landi var ekki gefið upp af þessum framleiðendum sem beitoland. Þetta er tilefni eftirfarandi spurninga:

- 6) Stendur til að krefjast undirskrifa landeigenda gagnvart því landi sem ekki er í eigu viðkomandi framleiðenda?
- 7) Ef nei – á hvaða forsendum? Ef engin ákvörðun er um slíkt, hvenær er hennar að vænta?
- 8) Hver ber ábyrgð á að taka slíka ákvörðun? (t.d. Landgræðslan, ráðuneytið eða einhver annar?).

C. Ný viðmið.

Með nýjum viðmiðun um sjálfbæra landnýtingu í samræmi við ný lög um landgræðslu þarf augljóslega að fara aftur yfir allar forsendur vottunar L-GST, m.a. út frá upplýsingum um það land sem beitt er á og þá ekki aðeins er varðar þau svæði þar sem landbótaáætlanir eru í gildi í dag. Ljóst er að ekki er unnt að votta samkvæmt nýjum viðmiðum (hver sem þau verða) án þess að glöggar upplýsingar liggi fyrir um landgæði. Þetta vekur eftirfarandi spurningar:

- 9) Hvenær verður kallað eftir ítarlegri og faglegri upplýsingum framleiðenda til að þetta sé unnt?
- 10) Ef ekki stendur til að kalla eftir nýjum upplýsingum er beðið um að sú afstaða sé rökstudd, ekki síst í ljósi takmarkaðra upplýsinga sem veittar voru í upphafi (árið 2003).

D. Fjármögnun og framkvæmd.

Skoðun á umsóknum og eftirfylgni með gæðastýringunni ber að gera með faglegum og gagnsæjum hætti, sem er sjálfsögð krafa almennings sem eiganda ríkissjóðs. Þetta leiðir til eftirfarandi spurninga:

- 11) Eru fjárveitingar til þessa mikilvæga verkþáttar?

- 12) Ef ekki, á hvers ábyrgð er það? Og mun vottunaraðili leita eftir því fjármagni með formlegum og skýrum hætti?

E. Beita á land í eigu annarra.

Allir framleiðendur sem þess hafa óskað njóta nú greiðslna í tengslum við gæðastýringu í sauðfjárrækt, m.a. þeir sem beita land annarra, og jafnvel í óþökk þeirra landeigenda. Ljóst er að það er brot á reglugerðinni um gæðastýringuna. Ekki er úr vegi að áréttu 2.mgr. 17 gr. reglugerðarinnar:

„Matvælastofnun og eftirlitsaðili skal við eftirlit kanna hvort framleiðandi hefur heimild til nýtingar á því landi sem hann tilgreinir í umsókn sinni og getur krafist framleiðanda um gögn því til sönnunar. Framleiðandi sem vísitandi nýtir land án heimildar uppfyllir ekki skilyrði um gæðastýrða sauðfjárframleiðslu. Matvælastofnun skal upplýsa landeiganda um beitarafnot annarra á jörð sinni ef landeigandi óskar þess”.

Þegar í ljós kemur að menn beita á annarra land og þær upplýsingar berast núverandi vottunaraðila (sem er Landgræðslan samkv. heimasíðu stofnunarinnar):

- 13) liggur þá fyrir skilgreint ferli varðandi þessa landnotendur (t.d. áminning og svo hætt stuðningsgreiðslum við ítrekuð brot, sem virðist eðlilegur ferill)?
- 14) Ef ekki, er það þá á höndum einhvers annars aðila (t.d. ráðuneytis)?
- 15) Hvaða farveg hefur viðkomandi landeigandi sem verður fyrir því að fé annarra er beitt á land hans til að koma í veg fyrir að svo haldi áfram eða a.m.k. að sá framleiðandi njóti ekki áframhaldandi styrkja (brot á reglugerð)?
- 16) Ef ekkert ferli er til staðar í kjölfar slíkra tilkynninga eða vitneskju, sem er þá án afleiðinga er varðar stuðningsgreiðslur almennings samkvæmt L-GST, af hverju er það (reglugerðin er alveg skýr)? Og er það ásættanlegt?
- 17) Ef ljóst er að hér sé breytinga þörf til að kerfið virki sem skyldi – hver hefur frumkvæðisskyldu að því að bæta ferilinn?

F. Fyrirsjáanlegar breytingar

Ljóst er að ný viðmið fyrir sjálfbæra landnýtingu í samræmi við nýleg lög um landgræðslu kalla á breytta framkvæmd L-GST, eða í það minnsta endurskoðun á vottun – atriði er sem spurt er um hér að ofan. En eftir stendur spurningin:

- 17) Hvaða aðrar breytingar eru fyrirsjáanlegar í náinni framtíð (t.d. næstu 3-6 ár).

Við vekjum athygli á að málefnið varðar almannahag – sem m.a. felst í greiðslum sem nema mörgum milljörðum ár hvert, sem og að beitarmálefni eru meðal mikilvægustu umhverfismála landsins.

Svar óskast vinsamlegast fyrir 21. janúar 2021.

Með vinsemd og fyrirfram þökk fyrir svör;

F.h. Landverndar: Auður Önnu Magnúsdóttir, framkvæmdastjóri

Ólafur Arnalds, prófessor

Undirritað eintak þessa bréfs verður sent í pósti sé þess óskað.

- 1: ÓA 2019. Á röngunni. Alvarlegir hnökrar á framkvæmd landnýtingarþáttar gæðastýringar í sauðfjárrækt. Rit Lbhí 119
 - 2: Jóhann Helgi Stefánsson 2018. Of sheep and men. Analysis of the agri-environmental cross-compliance policies of the Icelandic sheep grazing regime. MA ritgerð, Félagsvísindasviði HÍ.
 - 3: Jónína Sigríður Þorláksdóttir 2015. Connecting sustainable land use and quality management in sheep farming: effective stakeholder participation or unwanted obligation? MS ritgerð, Umhverfis- og náttúruvísindasvið HÍ.
 - 4: Skoðun á gögnum í umsóknum um 50 býla í hópi fjárflestu framleiðendanna – óbirt.
-